

בראשית היה החמור. חמור שחור שהיה כלי הרכב הפרטי שלי. אבא קנה לי אותו כשהיה עיר קטן (קוריק או ג'חש בערבית). כשהגיע לפירקו מינה שני ילדים גדולים ממני לאלף לי את החמור. אמנן ומאיר. כל יום בדרך הביתה מבית הספר היה אחד מהם עוצר אצל ביתנו ולוקח את החמור לסיבוב. בין הילדים בכפר אבא נחשב לאחד מן החברה והמסגרייה שימשה לו כפיתיון. במסגרייה יכלו הילדים לראות איך עושים דברים שלא כאצל הוריהם שהיו רק זורעים וקוצרים. בזכות המסגרייה אפילו אני זכיתי לקצת כבוד. אף על פי שהייתי קטן חלש וקצת לבד, כבודם של אבא ושל המסגרייה השליכו עלי פרחים. באמצע השבוע שימש אותי החמור בעבודה ובשליחויות. עליו הייתי רוכב ומביא קרביד ואוכל לאבא שעבד בשדה. לפנות ערב הייתי רוכב לבתי אנשים בכפר בכדי לגבות את החובות. אבא עשה להם דברים אבל כסף לשלם אף פעם לא היה לחברים. בשבת בסתיו היינו הילדים רוכבים על חמורינו לקטוף דומים. לעצים קראו בשמות, לאחד מהם קראו "כיד המלך", אבל גם עצים בלי שמות נשאו שם המוני דומים נהדרים.

אבא עשה עגלות לחברים. בבוקר נסע לתל אביב באוטו שהיה עמוס בכדי חלב ובערב חזר ובירכתי האוטו ציר של אוטו פורד מודל T ולו גלגלי גומי מנופחים. למחרת לקח במחסן חומרי בנין שני צינורות בקוטר צול וחצי או שניים, חתך קטע מן הצינור לפי המידות. את קטע הצינור שאורכו במידת האורך של סוס ועגלה לקח אל עמוד החשמל הגדול שעמד על פרשת דרכים לא רחוק מביתנו בדרך לבית העם. את הצינור שם בין רגלי העמוד, כופף אותו בידיו, ונתן לו צורת עגלה. כך עשה גם לצינור השני עד שהיו שניהם תואמים זה לזה. במשור ניסר ובשווייס-אפרט ריתך מקטעים של ברזל זווית ועשה אותם בתבנית מסגרת העגלה. למסגרת חיבר את שני הצינורות וכך נתקבלה צורת העגלה. לבסוף חיבר לה את הציר והגלגלים ושלמה המלאכה. מה היה חסר? סוס. סוס היו קונים בשוק הסוסים בג'נין. זה לא היה דבר פשוט כי החבר, חבר כפר ויתקין, לא היה מבין גדול בסוסים, לכן אבא לקח איתו לשם "מבין" בסוסים וחזר עם סוס הצולע על כל ארבעת רגליו ולכן הולך ישר. פישקה החיגר נקרא שמו בישראל. פישקה והעגלה היו לי לכלי רכב צמוד כמו מכונת פרטית היום. בהם הייתי נוסע להביא ירק משדה ב', לפתוח ממטרות בשדה א', להשקות את הפרדס או להביא אספקה מן המחסן.

בתוך שנה שנתיים היו לכל החברים עגלות וסוסים או פרדים היו מושכים אותן. האנשים נעשו מבינים בסוסים והילד אמנן, זה שאילף לי את החמור, היה לאיש וקנה סוסה מאולפת לריצה מהירה, ריצה שיש לה אפילו שם בצרפתית. לא היה כדבר הזה בכפר הזה וגם לא בכפרים

השכנים לא אז ולא אחר כך. היא רצה ריצה שווה וחלקה במהירות כזו ששום סוס אחר, רץ או דוהר, לא יכול היה להשיגה.

גם סוס מגיע יומו וכשפישקה הזדקן וכבר לא יכול היה לשאת את העגלה או לחרוש בחריש, אבא לא רצה למכור אותו לגן חיות כדרך כל הסוסים. הוא נסע איתו לאלישיב, הכפר הסמוך, ונתן אותו בחינם לחבר תימני זקן בתנאי שיחזיק אותו ויעזר בו עד שימות כדרך כל הארץ. ואז נסעו אבא והדוד אריה לצריפין לקנות שם סוסים, יותר נכון פרדים. מה לפרדים במחנה צבאי? טכנולוגיות ישנות מתות לאט ובעוד שבמלחמת העולם הראשונה עוד הסתערו פרשים אוסטרלים על התורכים וכבשו את באר שבע ועגלות התותחים נמשכו על ידי סוסים, במלחמת העולם השנייה רק פרשים פולנים הסתערו רכובים על סוסים ומתו כמו זבובים, יתר העולם נלחם על מנוע וגלגלים. ובכל זאת בתום המלחמה מכרו האמריקאים פרדים מעודפי הצבא על תותחיהם ואנחנו, שבפתיחת מלחמת השחרור לא היו לנו כלל תותחים, קנינו אותם כנראה, והא ראייה, גלעדי. גלעדי שהיה חבר של אבא ו"מחזר" של אמא. מחזר שהיא היתה מכנה חמזריאל על משקל שלומיאל. גלעדי זה היה מפקד גדוד נהגי הפרדות בצה"ל. אבא והדוד אריה נסעו בבוקר לצריפין ובערב חזרו ובידם שני פרדים. פרדים? הם היו שחורים וגדולים כפילים. מאז היה לי פרד. לא היה לו שם קראו לו "הפרד", הוא היה ענק וחזק ויכול היה למשוך ביסוק לבד. (ביסוק זו מחרשה דו סכינית הנמשכת על ידי שני סוסים).

בדרך כלל היה הפרד חיה שקטה וכנועה, אבל לפעמים כאשר היה נמלט מן המושכות והרתמות היה נהיה לאחר. שערות רעמתו היו קמות, צווארו זקוף, אוזניו מתרוממות, רגליו העבות נהיו קלות והוא רץ בקלות ובחן כמו הסוסה של אמנון השכן. רץ עד שהיינו מכוונים אותו למיצר, ואז חזר להיות הפרד הכנוע והעלוב המוכר. זה היה הפרד ואני הייתי נוהגו. עם הזמן נעשינו אני והוא לצוות וידעתי את אורחו וריבעו (טוב, ריבעו זה לא מתאים לפרד). מסופר בגמרא על חכם שהיה צדיק עד כדי כך, שאפילו חיותיו היו מקיימות מצוות שבת. גם לי זה קרה ומעשה שהיה כך היה בשבת קיץ בכפר ויתקין מצווה ללכת לים. כולם בים שוטפים את העיניים בחמוקיים ואת הגוף במים וכל אחד מספר את תוקפו וגבורתו. נולדת בכפר גם אם גדלת להיות אלוף או שר, לא תשקוט ולא תנוח עד אשר תספר את כל תוקפך וגבורתך לעם על שפת הים. גם אני רציתי להיות שם אבל אבא רצה שאסע לשדה לסגור את המים. רתמתי את הפרד לעגלה ויצאתי לדרך. כשהגעתי לפרשת הדרכים. ימינה למחלבה וישר לשדות, עצר הפרד ולא היה מוכן ללכת יותר מאשר למחלבה. כך היה בשבת, ביום רגיל היה הפרד הולך לכוון השדות בשמחה. מי אמר שאין אמת בגמרא.

כשהתנדבתי לצנחנים לא סיפרתי בבית עד שלא היו לי מדי צנחנים, נעליים אדומות וכנפיים. באלה באתי לחופשה שלאחר קורס צניחה. ירדתי מן האוטובוס בכביש הישן והתחלתי ללכת בין השדות בכביש המוליך אל הכפר. לא הלכתי הרבה ונעצרה לידי עגלה עמוסה. לפני היה הפרד ואחריו במרומי ערימת התלתן אבא. הוא הסתכל עליי ופניו האפירו. זה היה אחרי פעולת קיביה שלא השתתפתי בה ולפני פעולות התגמול שהשתתפתי ברבות מהן. עוד לא היו מלחמת סיני ולא ששת הימים ולא מלחמת יום הכיפורים בהן נהרגו רוב חברי, אחי הקטן עוד לא התנדב לסיירת צנחנים ועוד לא נפצע קשה, אבל שלום ידע את הצפון בכובע האדום.

אחרי הצבא חזרתי הביתה וריח הטרקטור עלה באפי. לכולם בכפר היה ברור שכאשר תגיע עת הטרקטורים לכפר, אבא יהיה הראשון. הוא הרי היה הטרקטוריסט בבית הגדול, האיש שחרש את החריש הפוליטי בטרם היות הכפר. הוא שהיה לו בור לתיקון טרקטורים בירכתי בית המלאכה, החקלאי שקרא לעצמו "מסגר מכונן". אבל לא, את הטרקטור הראשון מטיפוס פרגוזון קנה מאיר רבינוביץ (הבן) שחזר מן הצבא הבריטי וממלחמת השחרור ואת השני אברהם שטרן שחזר מן השייטת. אבא היה השלישי וכך נהייתי אני טרקטוריסט וחרשתי לא רק את שדותינו אלא גם שדותיהם של אחרים תמורת שש לירות לשעה.

פעם חרשתי לעמי בשדה נידח. זה היה באביב, החמסין כבר היה באויר אך עדיין לא פתחו את השיבר שהזרים מים להשקיית השדות ולא היו מים לשתות. ויהי כחום היום ואנחנו צמאים, פתח עמי ואמר: "בוא נלך למושב חרב לאת ונשתה מים" אמרתי: "עמי, כל חמש דקות חצי לירה" אמר לי: "עלי ועל צווארי, מלירות לא מתעשרים, מתעשרים מאלפים", והלכנו.

הייתי סטודנט באוניברסיטה העברית בירושלים. כל שבוע ביום רביעי בערב הייתי חוזר באוטובוס לכפר ויתקין וכך יצא לי סוף שבוע ארוך עד מוצאי שבת. בסוף השבוע הייתי עובד במשק שלנו ואם היה למישהו צורך הייתי עובד עם הטרקטור שלי גם אצלו. אבא קנה בקיבוץ מפזרת זבל משומשת במצב טוב ושינה בכך את הטכנולוגיה של ההזבלה בכפר. עד אז היית כל יום מנקה את הרפת באת. את הזבל עורם בערימה ליד הרפת ושהיתה מגיעה שעתה של חלקה להיות מזובלת היית מעמיס על עגלתך בקלשון מהזבל הצבור בערמה שליד הרפת. בעגלה היית מוביל את הזבל לחלקתך ושם פורק בקילשון את הזבל לערימה קטנה אחת או שתיים. כך היית מעמיס מוביל ופורק במשך ימים אולי שבועות את הזבל עד שנערמו ערימות מסודרות בשורות לכל אורך ורוחב החלקה. אז היית בא ובידך קילשון ומפזר את הזבל הצבור בערימות. פיזרת,

אתה בא עם סוס ומחרשה חורש וטומן את הזבל באדמה. שכני בשדה כרם היה גד לימים שר וגדול אבל אז ילד בן כיתתי. יום אחד כאשר שנינו נחנו נשענים על קילשונים אמר לי: "אני לא אפזר כל חיי זבל". כבר בצבא החל ללמוד כלכלה ומשם עלה לגדולה ומעולם לא הוביל יותר זבל בעגלה.

אני הייתי עדיין שקוע בזבל, אך במקום הטכנולוגיה השוררת היו לי טרקטור ומפזרת. ובכל זאת נשאר לנו להעמיס בקילשון את הזבל מן הערימה שלי המפזרת. והפעם עבדתי אצל חרובי ביחד עם בנו בן כיתתי גדעון. חרובי לא למד משפטים, אבל כנראה מלא כרסו בהרבה גמרא, במוסדות המשפטים של התנועה הוא היה משפטן, אבל במישקו הוא היה חקלאי קטן. למה קטן יש אומרים ככה ויש אומרים ככה. אני אומר שהיה מחשב יותר מידי את פעולותיו. ההכנות שהוא הכין בטרם עשיה היו גדולות על המעשה עצמו. באתי למישקו ומצאתי אתים שאין להשיג אפילו במחסן חומרי בנין. את האתים האלה אילתר חרובי על ידי השחלת חתיכות פח, בצורת את שהכין מראש בין שיני הקילשון וכל זה למה בכדי לחסוך בזמן ההעמסה שהרי כל חמש דקות זה חצי לירה. וכך עבדנו אני וגדעון בהעמסת הזבל באתים של גולית, אבל אין מה להתאונן. השמש היתה שוזפת ואידי הזבל מחמצנים ואני יחף ומכנסים קצרים לעורי, עומד על ערימת הזבל ומעמיס מפזרות לחברים. במוצאי שבת הייתי חוזר לאוניברסיטה בגוף של פסל יווני, מצופה בעור שחום ומכוסה בשערות בלונדיניות מחומצנות. באמת זה היה נראה יפה רק שאני לא ידעתי מזה וכנראה גם לא הבנות.